

ОСОБЛИВОСТІ САМООЦІНКИ ТА СОЦІОМЕТРИЧНОГО СТАТУСУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

М.О. Куценко

Криворізький державний педагогічний університет

Ztev5pro2412@gmail.com

Науковий керівник: кандидат психологічних наук К.В. Пилипенко

Постановка проблеми. Проблема формування самооцінки є однією з центральних у вітчизняних і зарубіжних психологічних дослідженнях. Це пояснюється тим, що самооцінка знаходиться в одному ряду з такими ключовими психологічними характеристиками, як самосвідомість, впевненість, успішність, стійкість особистості. Адекватна самооцінка виступає як одна з обов'язкових умов високого рівня перерахованих якостей особистості, пов'язаних, в свою чергу, з самореалізацією людини. Молодший шкільний вік називають вершиною дитинства. Дитина зберігає багато дитячих якостей – легковажність, наївність, погляд на дорослого знизу вгору. Але він вже починає втрачати дитячу безпосередність в поведінці, у нього з'являється інша логіка мислення.

Відповідно до названої теми завданнями нашого дослідження було: проаналізувати психолого-педагогічну літературу з проблем самооцінки і соціометричного статусу у молодших школярів; вивчити психологічні особливості самооцінки в молодшому шкільному віці; провести емпіричне дослідження.

Самооцінка, як і інші особистісні утворення, формується в результаті діяльності, і через усвідомлення результатів своєї діяльності людини приходить до усвідомлення себе як суб'єкта цієї діяльності, до оцінки своїх можливостей і якостей. Причому, головну роль в формуванні особистості відіграє соціальне середовище, витрати сімейного та шкільного виховання, колектив [1].

Самооцінка визначається як компонент «уявлення про себе». Більшість дослідників розглядає уявлення про себе як складну, багаторівневу систему

когнітивних (пізнавальних), афективних (емоційних) і поведінкових складових. Склалася загальна точка зору, згідно з якою уявлення про себе (а, отже, і самооцінка як його компонент) має характеристики феноменальності і рефлексивності.

Соціум у значній мірі впливає на формування самооцінки особистості. Ставлення людини до самої себе є найбільш пізнім утворенням в системі відносин людини до світу. Але, не дивлячись на це, в структурі відносин особистості самооцінці належить особливе місце.

А.В. Захарова і Б.Ю. Худобіна виділили три рівні сформованості когнітивного компонента самооцінки. Найбільш високий рівень характеризується реалістичною самооцінкою: переважною орієнтацією дитини при обґрунтуванні самооцінки на знання своїх особливостей; наявністю здатності до узагальнення ситуацій, в яких реалізуються оцінювані якості; глибоким і різнобічним змістом самооцінюючої суджень; вживанням їх переважно в проблематичних формах.

Для середнього рівня властива непослідовність прояви реалістичних самооцінок: орієнтація дитини при обґрунтуванні самооцінок в основному на думки оточуючих, на аналіз конкретних фактів і ситуацій самооцінювання; наявність самооцінних суджень порівняно вузького змісту; їх реалізація як в проблематичних, так і в категоричних формах.

Низький рівень відрізняється переважною неадекватністю самооцінок: обґрунтуванням самооцінки емоційними перевагами, відсутністю підтвердження самооцінки аналізом реальних фактів; неглибоким змістом самооцінюючої суджень і вживанням їх переважно в категоричних формах.

Адекватна самооцінка – реалістична оцінка людиною самого себе, своїх здібностей, моральних якостей і вчинків. Адекватна самооцінка дозволяє суб'єкту поставитися до себе критично, правильно співвіднести свої сили з завданнями різної складності і з вимогами оточуючих [4, с. 76].

Самооцінка прямо пов'язана з таким феноменом, як рівень домагань особистості. Співвідношення рівня самооцінки та рівня домагань багато в чому

зумовлює специфіку психологічних переживань особистості. Значна розбіжність показників даних феноменів, що виявляється найчастіше у вигляді низької самооцінки в поєднанні з неадекватно завищеним рівнем домагань, як правило, тягне за собою невротизації особистості [5, с. 69].

У людини з неадекватно завищеною самооцінкою виникає неправильне уявлення про себе, ідеалізований образ своєї особистості і можливостей, власної цінності для оточуючих, для загальної справи. У таких випадках людина схильний ігнорувати невдачі заради збереження звичної високої оцінки самого себе, своїх вчинків і справ. Відбувається емоційний «відштовхування» всього, що порушує уявлення про себе.

Самооцінка, виникаючи на певному етапі вікового розвитку особистості, згодом стає дуже важливим, якщо не ключовим елементом самосвідомості особистості, який може детермінувати особистісний комфорт або дискомфорт, виражений в ступені самоприйняття суб'єкта, служить джерелом поповнення знань про себе. Особливо важливо це в контексті вікового розвитку і становлення особистості, її саморозвитку і регуляції діяльності в зрілому віці.

У кожному віковому періоді на формування самооцінки переважно впливає та діяльність, яка в цьому віці є провідною. У молодшому шкільному віці провідною є навчальна діяльність; саме від її ходу і залежить у вирішальній мірі формування самооцінки дитини, вона прямо пов'язана з системою навчання В.І. Долгова, Н.В. Цветкова [3, с. 90]. Те, як оцінює себе дитина, являє собою копію, майже буквальний зліпок оцінок, зроблених учителем. У хороших учнів формується, як правило, висока, часто завищена самооцінка, у слабких – низька, переважно занижена. Однак невстигаючі школярі нелегко миряться з низькими оцінками їх діяльності і якостей особистості - виникають конфліктні ситуації, які посилюють емоційну напругу, хвилювання і розгубленість дитини. У слабких учнів поступово починає розвиватися невпевненість в собі, тривожність, боязкість, вони погано почувають себе серед однокласників, насторожено ставляться до дорослих.

Поняття «соціометричний статус» ввів Я. Морено, розуміючи під ним – становище людини в соціальній групі, а саму систему міжособистісних відносин. Поняття «соціометричний статус» ввів Я. Морено, розуміючи під ним – становище людини в соціальній групі, а саму систему міжособистісних відносин виділяв з емоційних, ділових і інтелектуальних зв'язків членів цієї групи.

Соціометричний статус визначається числом виборів учнями один одного. Соціометричний статус характеризує індивідуальні властивості особистості в якості члена групи. Це кількість виборів (переваг) яке отримує кожен член групи за результатами соціометричного опитування. Позитивний соціометричний статус характеризує лідерську позицію члена групи. Негативний соціометричний статус характеризує дезорганізуючі тенденції в поведінці члена групи.

Молодший школяр активно опановує навички спілкування. У цьому віці відбувається інтенсивне встановлення дружніх контактів. У молодшому шкільному віці все більшого значення для розвитку дитини набуває його спілкування з однолітками. Якщо у дитини до 9-10-річного віку встановлюються дружні відносини з ким-небудь з однокласників, це означає, що дитина вміє налагодити тісний соціальний контакт з ровесником, підтримувати відносини тривалий час, це означає також, що спілкування з ним теж комусь важливо і цікаво.

У спілкуванні дитини з однолітками не тільки більш охоче здійснюється пізнавальна предметна діяльність, але і формуються найважливіші навички міжособистісного спілкування і моральної поведінки. Слід особливо відзначити роль наступності у вихованні моральних якостей дошкільника і молодшого школяра. Системоутворюючі зв'язки при цьому здійснюють моральні почуття, відносини і переживання, а їх формування здійснюється, перш за все, на основі освоєння базисних етичних категорій В.І.Долгова, Р.В.Овчарова[3, с. 41].

Прагнення до однолітків, спрага спілкування з ним робить групу однолітків для школяра надзвичайно цінною і привабливою. Учасною в групі

вони дуже дорожать. Від того, як дитина спілкується з однолітками, буде залежати напрямок його розвитку. Значить, міжособистісні відносини в групі є одним з факторів, що розвиває особистість.

Молодший шкільний вік сензитивний для становлення такого компонента самосвідомості, як самооцінка, яка містить оцінку самого себе, своєї діяльності, свого становища в колективі, ставлення до інших його членам. Від того, як оточуючі ставляться до дитини, залежить і його ставлення до самого себе.

Від рівня самооцінки залежить активність особистості, її прагнення до самовиховання, її участь в діяльності колективу. Самооцінка формується, перш за все, під впливом результатів навчальної діяльності. Але оцінку цих результатів завжди дають оточуючі дорослі - учитель, батьки. Ось чому саме їх оцінка визначає самооцінку учнів початкових класів.

Основними факторами, від яких залежить становлення самооцінки молодших школярів, є шкільна оцінка, особливості спілкування вчителя з учнями і учнями, стиль сімейного виховання, управління взаємодією вчителів та батьків з урахуванням їх індивідуально-типологічних і особистісних особливостей, впровадження інноваційних технологій психолого-педагогічної взаємодії всіх ланок освітньої системи.

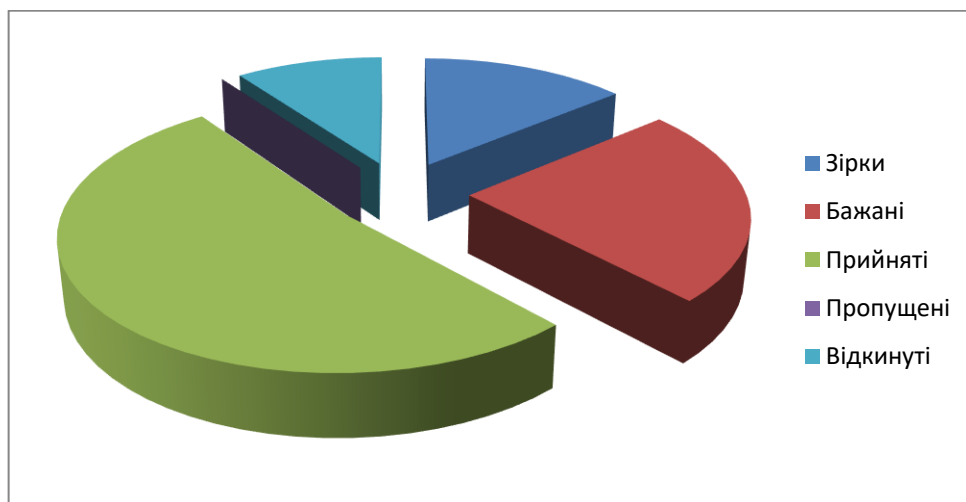
Наше дослідження проводилося в 4-А та у 4-Б класі, КЗШ № 111. У ньому брали участь учні 4-х класів в кількості 21 особа. Для дослідження самооцінки молодших школярів нами було застосовано методика «Соціометрія» Дж. Морено.

Аналіз результатів дослідження самооцінки та рівня домагань за методикою Т.Дембо і С.Я.Рубінштейн показав, що у 47% опитаних (10 учнів), оптимальний рівень домагань, що свідчить про оптимальний подання про свої можливості, що є важливим чинником особистісного розвитку.

Ці учні відрізняються упевненістю, наполегливістю в досягненні своїх цілей, більшою продуктивністю в порівнянні з тими, чий рівень домагань неадекватний їх здібностям або можливостям. У 53% опитаних (11 учнів), рівень домагань високий, що означає нереалістичне, некритичне ставлення

дітей до власних можливостей. Ці учні намагаються вибирати більш важкі мети, для них характерна підвищена тривожність, некритичність оцінки досягнутого. Що стосується самооцінки, що стосується самооцінки, то у 72% опитаних (15 учнів), рівень самооцінки середній. Ці учні реалістично оцінюють свої здібності і можливості, критично і адекватно до себе ставляться. У решти 28% (6 учнів), рівень самооцінки високий. Це означає, що такі учні не вміють правильно оцінити результати своєї діяльності, порівнювати себе з іншими, вони нечутливі до своїх помилок, невдач, зауважень та оцінок оточуючих.

Результати методики по діловому компоненту показали, що 52% учнів (11 осіб) в класі мають соціальний статус прийнятих; 24% учнів (5 чоловік) мають соціальний статус бажаних; 14% учнів (3 людини) мають соціальний статус зірок; 10% учнів (2 особи) мають статус відкинутих; відповідно, учнів з соціометричним статусом «пропущені» в класі немає.

Рис.1.– Результати дослідження міжособистісних взаємин у молодших школярів(за методикою соціометрії Дж. Морено)

Тож, як видно з діаграми більшість учнів прийнятих, найменша кількість учнів мають статус пропущені.

Висновки. Самооцінка, як і інші особистісні утворення, формується в результаті діяльності, і через усвідомлення результатів своєї діяльності людини приходить до усвідомлення себе як суб'єкта цієї діяльності, до оцінки своїх можливостей і якостей. Причому, головну роль в формуванні особистості відіграє соціальне середовище, витрати сімейного та шкільного виховання,

колектив.У результаті проведеного нами емпіричного дослідження було виявлено, щонайменше в однаковій кількості учнів оптимальний рівень домагань, або високий. Що стосується самооцінки то переважна більшість досліджуваних нами молодших школярів мають рівень самооцінки середній, адекватний. В меншій кількості школярів рівень самооцінки високий.

Література:

1. Галкіна Т.В. Самооцінка як процес вирішення завдань: системний підхід. Київ,2011. 398 с.
2. Долгова В.І., Овчарова Р.В. Психологічні детермінанти морального розвитку дошкільника.*Вісник Хмельницького державного педагогічного університету*. 2014. №6. Хмельницьк. С. 40-48.
3. Долгова В.І., Цветкова Н.В. Вплив системи навчання молодших школярів на формування міжособистісної рефлексії в підлітковому віці. *Вісник Хмельницького державного педагогічного університету*. 2014. № 7. Хмельницьк.с. 89-98.
4. Морено Дж.Л. Социометрия: экспериментальный метод и наука об обществе. Москва: Изд-во «Иностранная литература», 1958. 289с.